

Čínská „plynová politika“ vůči Rusku a Turkmenistánu v letech 2001–2012

HEDVIKA KOĐOUSKOVÁ

Chinese “Gas Policy” towards Russia and Turkmenistan, 2001–2012

Abstract: The ambition of the paper is to analyze the major characteristics of the Chinese energy policy towards the most important producers of natural gas in China’s neighborhood. The analytical perspectives of a strategic approach to energy security and state-centric realism are used to work with case studies of Sino-Russian and Sino-Turkmen relations from the energy security perspective. The paper concludes that China’s energy policy towards the given producers in Russia and Turkmenistan comes significantly close to the selected analytical perspectives and that natural gas has become an important part of the strategic considerations of the Chinese political leadership. This conclusion, however, applies more to Turkmenistan and less to Russia, as in the case of the Sino-Russian relations, both parties fail to achieve a mutual complementarity, and economic thinking prevails over Beijing’s strategic interests.

Keywords: China, energy policy, natural gas, strategic approach, state-centric realism, Russia, Turkmenistan.

Následující článek¹ svým zaměřením spadá do okruhu výzkumných prací, jež usilují o hlubší porozumění fenoménu energetické bezpečnosti,² konkrétně o pochopení strategií nových spotřebitelských států, jako je Čína (nebo také Indie).

Potřeba zabývat se čínskou zahraniční energetickou politikou vychází z mimořádné důležitosti její současné pozice na světových trzích, a tedy i vlivu, který má na utváření podoby mezinárodních trhů se zdroji energie. Expanzivní ekonomický růst, jenž byl v sedmdesátých letech v Číně zahájen, vedl nejen k enormnímu zvýšení spotřeby energií a rostoucímu podílu dovážených zdrojů na domácí poptávce, ale také k prudkému nárůstu poptávky světové (IEA 2010: 47). Čína se podílí především na rostoucí světové spotřebě ropy (Tamtéž: 101, 104–105). Soudobé ukazatele však dokládají i progresivní růst spotřeby zemního plynu v Číně, od roku 2000 v průměru o 14 % ročně (Fridley 2008: 19). Zatímco se v roce 2000 v Číně spotřebovalo přibližně 28 miliard m³ (bcm) plynu (Tamtéž: 7), v roce 2012 už Čína spotřebovala 143,8 bcm zemního plynu ročně při stávající produkci 107,2 bcm. Nárůst spotřeby je oproti předchozímu roku cca 10 % a představuje přes 4 % poptávky světové. Více zemního plynu spotřebovaly v roce 2012 už jen USA, Rusko a Írán (BP 2013: 22–23). V důsledku konstantního růstu poptávky od roku 2000 přestala čínská domácí produkce postačovat spotřebě a Čína se v roce 2007 poprvé během posledních dvou dekad stala importérem zemního plynu. Import plynu se pak v posledních několika letech stal významnou součástí celkového spotřebního portfolia. V roce 2010 tvořil 12 % spotřeby, v roce 2011 už to bylo 22 % (EIA 2012). Přetlak poptávky a současně nutnost dovozu zemního plynu za zahraniční lze přitom očekávat i v následujícím desetiletí.

Pozornost odborné veřejnosti se však k Číně upíná nejen s ohledem na její pozici na mezinárodních energetických trzích, ale kvůli specifickým strategiím, které v rámci své zahraniční energetické politiky uplatňuje. Lieberthal a Herberg (2006: 13) označují čínskou energetickou politiku v zahraničí jako *strategii go-out (go-out strategy)*, tedy aktivní centrálně řízenou formu obchodní diplomacie nejvyššího politického vedení v producentských zemích, v kombinaci s působením čínských národních ropných společností (*national oil companies* – dále jen NOCs), které mají společně zajistit přímou kontrolu nad zahraniční produkcí (*equity stakes*)³ a dostatečně diverzifikované dlouhodobé kontrakty na dodávky ropy a zemního plynu do Číny. Podobně definují čínskou energetickou politiku i Jakobsonová a Zha (2006: 64–65; *China „goes out“ for oil*) nebo Chen (2008: 79–83), který hovoří o *ropné diplomacii (oil diplomacy)*. Dodává, že čínská energetická politika často nabývá formy mezivládních dohod a působí ruku v ruce s jinými neekonomickými cíli. Hlavním cílem ropné diplomacie je získat přímou kontrolu nad zahraničními dodávkami ropy a zemního plynu, budovat ropovody a plynovody z blízkého okolí, uzavírat dlouhodobé kontrakty a diverzifikovat importní zdroje; často bez ohledu na finanční nákladnost některých projektů. Čína se rovněž snaží využít pásu zdrojů energie v zemích, které jsou jí geograficky blízké, a dovážet ropu a zemní plyn pozemní cestou (Chen 2008: 83; Seaman 2010). V neposlední řadě je čínská energetická politika pro svůj charakter také často přirovnávána k takzvanému *strategickému přístupu* k energetické bezpečnosti (Andrews-Speed – Liao – Dannreuther 2002; Dannreuther 2003; Luft – Korin 2009), o němž bude řeč později.

Celostní vědecký výzkum, jenž by přesně určil, zda čínská energetická politika v zahraniční strategickému přístupu odpovídá, však doposud proveden nebyl. Ze strany světově uznávaných výzkumníků zabývajících se čínskou energetickou politikou jsou navíc zpochybňovány některé její charakteristiky; především předpoklad koordinované politiky čínské vlády a NOCs (například Downs 2006; Jakobson 2008: 121–126)⁴ či navazování silných bilaterálních vazeb a míra úspěšnosti, do jaké Čína v zahraničí uplatňuje strategii zisku přímých práv na dodávky ropy a zemního plynu (Downs 2006: 43–44, 2010: 88). Hodnocení je podrobován i geografický záběr čínských aktivit v zahraničí na jedné straně, v porovnání s významností získaných nalezišť či uzavřených smluv na straně druhé. Nabízí se i srovnání s činností dříve etablovaných především západních a ruských mezinárodních společností (Andrews-Speed – Dannreuther 2011: 78–80).

S ohledem na výše uvedené skutečnosti usiluje tento článek o komplexní posouzení charakteru čínské zahraniční energetické politiky. Článek hledá odpověď na otázku, zda čínská energetická politika v Rusku a Turkmenistánu v letech 2001–2012 odpovídá strategickému přístupu k energetické bezpečnosti tak, jak je v literatuře definován. Ve snaze zvýšit teoretické ukotvení článku je dále využita analytická perspektiva státocentrického realismu (Gilpin 2001; viz níže). Článek tedy využívá i tohoto přístupu a dále se ptá, zda čínská energetická politika v Rusku a Turkmenistánu v letech 2001–2012 odpovídá hlavním předpokladům státocentrického realismu. Jak je osvětleno v části věnované metodologickému rámci, cílem přitom není platnost uvedených teoretických přístupů na příkladech čínské zahraniční energetické politiky testovat. Teoretické přístupy zde slouží výhradně pro další práci s případem. Klíčovou otázkou přitom zůstává, jaký je charakter čínské energetické politiky v oblasti plynárenství, která měla až do konce minulého století výrazně menší strategickou důležitost než zajištění dostatečných dodávek ropy.

Za zkoumané případy bylo zvoleno Rusko a Turkmenistán. Výběr případů odráží v prvé řadě relevanci producenta z hlediska prokázaných zásob. Rusko dle odhadů disponuje 44,6 triliony m³ (tcm) zemního plynu, což představuje 21,4 % celkových prokázaných světových zásob a první místo na světě; Turkmenistán potom 24,3 tcm, tedy téměř 12 % zásob světových, což jej řadí na čtvrté místo na světě.⁵ Rusko je druhým největším producentem zemního plynu po USA a největším exportérem. Také produkce v Turkmenistánu, která byla v roce 2009 narušena explozí plynovodu do Ruska a všeobecnou

roztržkou mezi oběma zeměmi o ceně dodávaného plynu, roste; mezi léty 2010 a 2011 o více než 40 % (BP 2012: 20, 22). Turkmenistán je dnes největším producentem a exportérem zemního plynu v Kaspickém regionu. Dřívější obavy o dostatečnost turkmenských zásob zmírnily objevy nových nalezišť, především mezinárodní audit gigantického pole Jižní Jolotan (dnes také pod názvem *Galkynysh gas field*) z roku 2008, které by dle odhadů mohlo skrývat 14 tcm (IEA 2009: 59), či dokonce více než 21 tcm zemního plynu (Marshall 2012). Schopnost Turkmenistánu dodávat zemní plyn i spotřebitelům mimo tradičního odběratele – Ruska – tak do budoucna patrně dále poroste, i když data vycházející z turkmenských zdrojů je třeba brát s určitou opatrností.

Výběr případů dále odráží i výše uvedený rozbor literatury a reflektuje předpokládanou snahu Číny navazovat dlouhodobé úzké bilaterální vazby s okolními producenty, diverzifikovat zdroje, přepravní trasy a stavět ropovody a plynovody na vlastním území. Jde rovněž o producentské státy, s nimiž už Čína zahájila nebo má v úmyslu zahájit spolupráci v oblasti plynárenství, a taktéž země s nezanedbatelným stávajícím či potenciálním významem pro energetickou bezpečnost EU. Detailní studium případů má zároveň přispět ke zmapování aktivit Číny na asijském kontinentě a s ohledem na rostoucí významnost zemního plynu zhodnotit úspěšnost čínské energetické politiky v tomto areálu.

Časová ohraničenost reflektuje období aktivní čínské energetické politiky v zahraničí, především restrukturalizaci čínských státních ropných společností z konce století a vytvoření dceřiných firem s mezinárodní působností. Zohledňuje rovněž zmíněný rostoucí význam zemního plynu v primární spotřebě zdrojů energie v Číně.

Článek nejprve podrobně rozebírá užité analytické perspektivy. Na tomto základě definuje specifické výzkumné otázky, s nimiž na případech čínské zahraniční energetické politiky v Rusku a Turkmenistánu dále pracuje. Závěrem jsou shrnuty hlavní rysy této politiky pro oblast plynárenství.

METODOLOGICKÝ RÁMEC A ANALYTICKÉ PERSPEKTIVY

Při analýze čínské zahraniční energetické politiky s využitím výše uvedených analytických perspektiv se pohybujeme na pomezí mezi jedinečnou a instrumentální případovou studií. Případ zde neslouží jako nástroj pro práci s teorií. Naopak analytické perspektivy jsou zde vodítkem pro práci s případem. Jde o disciplinovanou interpretativní případovou studii (Kořan 2008: 34) či, jak tuto metodiku označuje Levy (2008: 4–5), případovou studii „vedenou teorií“, jejímž cílem je, spíše než zobecnění, vysvětlení či výklad jednoho jedineho případu. Známý teoretický koncept je zde aplikován na vybraný případ, pro jehož zkoumání nebylo doposud existující teorie využito. Jak tvrdí Odell (2004: 58–61), čím jasnější a systematictější pak užití teorie je, tím účinnější je její použití na daném případě. K výzkumu charakteru čínské zahraniční energetické politiky není proto možné přistoupit bez důkladného rozboru užitých analytických perspektiv a formulace specifických výzkumných otázek.

V rámci výzkumu energetické bezpečnosti lze rozlišovat mezi dvěma základními teoretickými přístupy, a to *strategickým*, inspirovaným realistickou tradicí, a *tržním přístupem*, inspirovaným liberálně-idealistickou tradicí v mezinárodních vztazích.⁶ Je třeba zdůraznit, že oba přístupy je přitom nutné chápat jako jakési ideální typy, představující dva vzdálené konce pomyslného spektra. Nevyhnete se tedy určité idealizaci. V realitě je pak obtížné nalézt aktéra, který by sledoval čistě strategický či čistě tržní přístup k energetické bezpečnosti. Je však možné definovat, který aktér se tomu či onomu přístupu v rámci své energetické politiky přibližuje. Hlavní charakteristiky uvedených přístupů (s důrazem na pozici spotřebitelských zemí) shrnuje následující tabulka. Jednotlivé body jsou vysvětleny níže.

Strategický přístup považuje energetickou bezpečnost za klíčovou součást národní bezpečnosti, na níž do značné míry závisí ekonomický růst a následně i politická a vojenská moc státu. Vojenské a ekonomické zájmy státu jsou chápány jako dva komplementární

Tabulka č. 1
Strategický a tržní přístup k energetické bezpečnosti – klíčové debaty

	Strategický přístup	Tržní přístup
Výchozí tradice	Realistická	Liberálně-idealistická
Logika uvažování	Geopolitika	Ekonomika
Relativní/absolutní zisky	Relativní zisky	Absolutní zisky
Logika ekonomického uvažování	Státní kontrola ekonomiky – zdrojový merkantilismus	Minimální intervence – liberalizace trhu
Zdroje energie	Strategický význam	Tržní komodity
Charakter vztahů	Bilaterální dohody	Mezinárodní instituce a režimy
Optimální řešení	Nezávislost	Vzájemná závislost a sdílené zájmy
Výsledek	Konfrontace	Kooperace založená na komparativní výhodě
Budoucí vývoj	Rostoucí riziko konfliktů	Optimistické budoucí scénáře

Zdroj: Autorka s využitím textů (Cuită 2010: 128; Dannreuther 2003: 200; Fay – Riertersten 2007: 13; Luft – Korin 2009; Tunsjø 2010: 27).

cíle, i když ekonomické cíle budou v případě bezprostředního ohrožení státní bezpečnosti vždy odsunuty do pozadí (Fay – Reiertsen 2007: 27–28). Ekonomické náklady strategie nejsou předmětné do té doby, kdy posilují energetickou bezpečnost státu (Dannreuther 2003: 200). Zdroje energie jsou nezbytné pro přežití státu, zároveň jsou považovány za nástroj, s jehož pomocí může být jiný stát poškozen. Jsou součástí velmocenského soupeření (geopolitika; viz Cuită 2010: 128). Vztahy mezi spotřebiteli jsou chápány jako „hra s nulovým součtem“, kde získá-li jeden, druhý trácí, a v „boji o zdroje energie“ zdůrazňuje relativní zisky, tj. zisky daného státu v porovnání s jeho konkurenty (Tunsjø 2010: 27).

Stát je považován za nejvýznamnějšího aktéra, jenž se přímo podílí na formulaci a praktickém naplňování domácí i zahraniční energetické politiky. Dle strategického přístupu usiluje každý stát o naplnění vlastních zájmů, a to s využitím všech aspektů národní moci. A vzhledem k tomu, že jsou aktéři motivováni výhradně národními zájmy, tržní síly nemohou zajistit mír a stabilitu (Luft – Korin 2009: 342). Zastánci strategického přístupu ostatně upozorňují na skutečnost, že je většina trhu s ropou kontrolována právě vládami či státními ropnými společnostmi a že se do energetických politik producentů a spotřebitelů často promítají strategie takzvaného *zdrojového nacionalismu*, respektive *zdrojového merkantilismu*. V producentských zemích dochází stále častěji k nacionalizaci zdrojů, neboť se národní vlády snaží zvýšit svůj ekonomický a politický vliv kontrolou nad zdroji uhlovodíků (limitace zahraničních investic). Na straně spotřeby se pak uplatňuje analogická strategie zdrojového merkantilismu, jenž spočívá ve snaze spotřebitelů získat přístup k výhradním právům na průzkum a těžbu uhlovodíků za hranicemi vlastního státu prostřednictvím vlastních národních ropných společností (NOCs) a dovážet tyto zdroje mimo světové trhy (Leverett 2009: 214).

Zdroje energie nejsou považovány za tradiční tržní komodity, ale suroviny se strategickým významem, legitimní nástroj zahraniční politiky, jenž má přímý vliv na rozložení

moci v mezinárodním systému (Luft – Korin 2009: 340). Spolehnout se na trh v jejich získávání a akceptovat riziko jeho případného selhání tak dle strategického přístupu znamená i přijetí permanentního ohrožení národní bezpečnosti (Dannreuther 2003: 200–201; Tunsjø 2010: 27–28).

Strategický přístup k energetické bezpečnosti je tak kombinací státem sponzorovaných ekonomických opatření a politických iniciativ (Dannreuther 2003: 200). Vláda se přímo podílí na rozvoji domácí produkce energetických surovin i na zahraničních investicích NOCs. Velkou důležitost mají také bilaterální politické a diplomatické vazby na producentské státy, jež jsou obvykle podpořeny řadou dalších opatření (poskytování zahraniční pomoci, investic, lukrativních bilaterálních obchodních smluv apod.). Snahou je omezit či zcela eliminovat dopady přerušení dodávek ropy či zemního plynu ze zahraničí. Ideálním řešením je dosáhnout absolutní soběstačnosti (nezávislosti) nebo alespoň maximálně posílit kontrolu nad dováženými zdroji uzavíráním série dlouhodobých bilaterálních dohod. To má spotřebitelskému státu umožnit v případě potřeby „zatlačit“ na daného dodavatele (Fay – Reiertsen 2007: 29). Strategickou důležitost má v tomto případě zejména budování ropovodů a plynovodů, neboť závislost producenta na těchto exportních trasách limituje jeho možnosti nečekaně přecházet od jednoho odběratele k druhému. Významné je i uzavírání recipročních dohod, které zvyšují závislost producentského státu na odběrateli (budování rafinerií v zemi spotřebitele, investice do rozvoje infrastruktury apod.). Diverzifikace dodavatelů pak představuje důležité opatření k posílení energetické bezpečnosti, jež má v každém okamžiku zajistit dostatečný objem zdrojů energie.

Ve světě strategického smýšlení, permanentního soupeření o zdroje energie a snahy posílovat vlastní pozice na úkor ostatních aktérů nastává velké riziko rivality, konfrontace, či dokonce „války o zdroje“ (*resource wars*), transportní trasy nebo klíčovou infrastrukturu (Klare 2004, 2009a: 39–61, 2009b: 44–65; Cuită 2010: 128; Tunsjø 2010: 27). Hodnocení budoucího vývoje na základě strategické perspektivy je proto velmi často založeno na znepokojivých pesimistických scénářích.

Naproti tomu „tržní přístup“ spojuje energetickou bezpečnost s efektivním fungováním trhu (ekonomika). Vychází z předpokladu, že politizace energetických otázek vede k suboptimálním řešením (Cuită 2010: 128). Zásahy státu by měly být naopak redukovány, trhy liberalizovány, obchodní a investiční bariéry odstraňovány, investice do nových zdrojů usnadňovány, transparentnost a tok informací zvyšovány... (Dannreuther 2003: 200–201; Tunsjø 2010: 27–28). Trh je příhodným mechanismem, který zajišťuje vyrovňování nabídky a poptávky a efektivní alokaci zdrojů. Uspokojuje poptávku spotřebitelů a je odbytištěm pro produkci exportérů, jejichž ekonomiky jsou na ziscích z prodeje často extrémně závislé. Zájmy jednotlivých aktérů tak nemusejí být nutně v konfliktu, neboť sdílejí společný zájem na hladkém fungování trhu. Spíše než o snaze o nezávislost tak hovoříme o prospěšnosti vzájemné závislosti a absolutních ziscích odvislých od správného fungování trhu. Pokud je pak ropa otázkou ekonomiky, a nikoliv geopolitiky, může se snadno stát součástí mezinárodních institucí a režimů, jež určují „pravidla hry“, snižují transakční náklady, ulehčují kooperaci a napravují selhání trhu (typicky WTO, IEA či IEF; viz Fay – Reiertsen 2007: 29–33; Goldthau – Witte 2009; Verrastro – Ladislav 2007: 99–101).

Tržní přístup předpokládá, že přestože je ropa unikátní přírodní surovinou, jedná se zároveň o obchodní komoditu, jež může být objektem vyjednávání. A přestože státy potřebují ropu, raději si ji zaopatří v rámci obchodního vyjednávání než násilnými a také dražšími prostředky (maximalizace zisku; viz Fay – Reiertsen 2007: 28–29). Jak tvrdí Fettweis (2009: 66–70), zajištění dlouhodobé bezpečnosti dobytých území a hladkého fungování ropných polí je doposud nákladnější než prosté zakoupení ropy na světových trzích. Ačkoliv se tedy projevují zúčastněných aktérů často podobají klasické realpolitice, nástroje, které užívají k dosažení deklarovaných cílů, jsou obvykle ekonomické a diplomatické a odrážejí společný zájem aktérů na stabilním toku ropy. Války o území bohatá na naleziště ropy a zemního plynu či klíčové transportní trasy zůstanou dle zastánců tržního

přístupu nadále velmi vzácné (podobně Yergin 2006: 69–82, 2009: 93–94). Tento přístup tedy nahlíží do budoucnosti s mnohem větším optimismem.

Zatímco je strategický přístup orientován výhradně na disciplínu energetické bezpečnosti, státocentrický realismus (Gilpin 2001) je analytickou perspektivou vhodnou ke zkoumání fungování mezinárodní politické ekonomie obecně. Ve svých závěrech se však oba přístupy víceméně shodují.

Také státocentrický realismus zdůrazňuje stát jako hlavního aktéra mezinárodního systému. Ačkoliv postupně stoupá důležitost jiných účastníků, národní vlády stále činí nejzásadnější rozhodnutí; stanovují pravidla, jimiž se ostatní aktéři řídí; a využívají část své moci k formování ekonomických výstupů. Politika a kultura domovského státu významně ovlivňuje i charakter a chování mezinárodních korporací, jejichž mezinárodní aktivity jsou odrazem primárních zájmů (ekonomických, politických, a dokonce bezpečnostních) země jejich původu (Gilpin 2001: 22–24).

Státy usilují snížit vlastní závislost na okolních zemích, a naopak zvýšit závislost ostatních aktérů například politikou poskytování zahraniční pomoci či speciálními obchodními dohodami (Tamtéž: 80–82). Vzájemná závislost v ekonomice není v optice státocentrického realismu nikdy symetrická, naopak je vždy zdrojem nejistoty a konfliktů. Oproti posilování stavu vzájemné závislosti se tak naopak setkáváme s důrazem na zachování vlastní soběstačnosti (Gilpin 1987: 34).

Nejdůležitějším zájmem států je pak zachování národní bezpečnosti. Státy se neustále brání aktuálním a potenciálním hrozbám, jež by narušily jejich politickou či ekonomickou nezávislost; sledují změny v rozložení moci a jejich dopady na možnosti projekce vlastních zájmů. Roli tedy hraje míra vlastního rozvoje v porovnání s ostatními aktéry (relativní zisky; viz Gilpin 2001: 16–21, 80). Ekonomické aktivity přitom v době krize ustupují do pozadí ve prospěch zachování národní bezpečnosti (přežití) a vojenské moci státu (Gilpin 1987: 31–32).

Budeme-li při výzkumu čínské energetické politiky v Rusku a Turkmenistánu vycházet z výše uvedených analytických perspektiv s cílem zjistit, zda jim tato politika odpovídá, a tak i docílit jejího detailního rozboru, je třeba si položit následující otázky:

Byla čínská energetická politika v Rusku a Turkmenistánu podporována diplomatickými iniciativami nejvyšších politických představitelů? A dále: hrála v případě čínské energetické politiky v Rusku a Turkmenistánu roli ekonomická nákladnost, nebo byly upřednostněny jiné skutečnosti (strategické zájmy)?

Shodovala se činnost čínských NOCs s diplomatickými a ekonomickými aktivitami nejvyšších politických představitelů, jak by předpokládaly užité analytické perspektivy? Je možné tvrdit, že aktivity čínských NOCs odpovídaly prosazení politických a národně-bezpečnostních zájmů státu, nebo využívaly stát k vlastním ekonomickým ziskům?

Jaké smlouvy uzavřela Čína s Ruskem a Turkmenistánem v oblasti plynárenství? Mají dlouhodobý charakter? Jaké projekty byly realizovány? Navazovalo na čínskou energetickou politiku uzavření reciproční dohody, která vede dodavatele k plnění svých závazků (například investice producenta do zpracovatelského zařízení na území Číny)?

Získaly v těchto zemích čínské NOCs výhradní právo na rozvoj nalezišť zemního plynu a část budoucí těžby? Pokud ano, směřovaly tyto dodávky do Číny? Jaký mají podíl na celkovém importu?

PŘÍPAD ČÍNSKO-RUSKÝCH VZTAHŮ

Energetická politika Číny v Rusku

Čínsko-ruské vztahy na pozadí energetické bezpečnosti prošly v období po studené válce třemi fázemi vývoje. Andrews-Speed a Dannreuther (2011: 118–124) je označují jako období „raného optimismu a očekávání“; „zklamání a vzájemné nedůvěry“; respektive „pragmatického a realistického upevňování vzájemných vztahů“, přičemž za přelomové

období můžeme označit rok 2003. Vliv na vývoj rusko-čínských vztahů totiž neměla ani tak možná proměna charakteru čínské zahraniční energetické politiky, jako vnitropolitické dění v Rusku po roce 2000 v podobě posílení státní kontroly nad sektorem energetiky, restrukturalizace a reorganizace sektoru.

Dokument ruského ministerstva energetiky z roku 2003 *Energetická strategie Ruska na období do roku 2020* (ME 2003) sice počítá s výraznější participací Ruska na asijských trzích a přijetím vyvážené politiky rozvoje infrastruktury západním (Evropská unie) i východním směrem (asijské trhy), ovšem oproti předchozím obdobím strategie umocňuje roli státu a význam ruských státních společností při rozvoji a realizaci mezinárodních exportních projektů. Efektivní externí politika má být směřována vůči perspektivním trhům tak, aby účast na nich vedla k signifikantním ziskům (Tamtéž: 12). Tento fakt by potvrdovalo i uvedení zákona (*Subsoil Resources Law*) z roku 2005, který má obnovit státní kontrolu nad existujícími a potenciálními nalezišti ropy a zemního plynu ustanovením nového režimu udělování licencí (Kozyrev 2008: 212). Zákon neumožňuje společností s více než 50% zahraniční účastí usilovat o zisk větších nalezišť či těch, které se nacházejí v blízkosti oblastí důležitých z hlediska bezpečnosti (Blank 2006: 18).

Ruská strategie z roku 2003 se výrazně promítla i do rusko-čínského vyjednávání o společných projektech v oblasti energetiky.⁷ V případě zemního plynu ovlivnila původní plány využít naleziště Kovykta v Irkutsku, jednoho z největších v Rusku, které doposud nebylo rozvíjeno, a exportovat plyn do Číny, jak se v roce 1999 dohodly *RUSIA Petroleum*, *CNPC* a později (2000) také společnost *Korean Gas Corporation* (*KOGAS*; srovnej *Andrews-Speed – Dannreuther* 2011: 119). Vlastníkem naleziště Kovykta byla 62% podílem na společnosti *RUSIA Petroleum* (operátora projektu a držitele licence na rozvoj naleziště) společnost *TNK-BP*, která dlouhodobě upřednostňovala export plynu do Číny. Kromě rozvoje naleziště Kovykta a vývozu plynu na čínské území se uvažovalo také o výstavbě plynovodu *Altai* ze západní Sibiře (plynová pole *Urengoi* a *Nadym*) do čínského regionu *Sin-t'iang*, kterou v roce 1998 navrhl ruský *Gazprom* (*Henderson* 2011b: 6–7).

V neprospěch zamýšlených plynovodů však převážil zájem Ruska neztratit kontrolu nad exportem plynu do zahraničí. Rozvojem východosibiřských nalezišť, konkrétně realizací *Jednotného programu ke gasifikaci ruského Dálného východu*, byl pověřen ruský *Gazprom* (Blank 2006: 30–31; *Kozyrev* 2008: 215). Plány *Gazpromu* však počítaly spíše s domácím využitím naleziště Kovykta a s odložením exportu až na léta 2014–2020, případně dokonce s otočením exportu plynu západním směrem (*Andrews-Speed – Dannreuther* 2011: 121; *Mommen* 2007: 446). Otázka kontroly nad nalezištěm Kovykta byla dlouho předmětem sporů. *TNK-BP* ohlásila v roce 2010 bankrot a v roce 2011 šla *RUSIA Petroleum* do aukce. *Gazprom* ji koupil za více než 700 milionů USD (*UPI* 2011). Stávající vývoj byl pro Čínu potvrzením silné závislosti mezivládních dohod na interních procesech v ruském energetickém sektoru.

Co se týká diplomatických aktivit,⁸ nejvyšší čínští političtí představitelé se přes prvotní rozčarování snažili vytrvalým tlakem neztratit pozici ve vyjednávání o dodávkách ropy a zemního plynu z Ruska. Přestože se vyjednávání o ropovodech a plynovodech vrací v roce 2004 prakticky na začátek,⁹ návrhy Číny k posílení spolupráce v oblasti energetiky se v jednání s ruskou stranou periodicky objevují v celém sledovaném období. Už ve společném komuniké premiérů obou zemí z roku 2004 vyjadřuje čínská strana zájem na investicích do rozvoje ruských surovinových zdrojů, výstavby infrastruktury a zpracovatelského sektoru, přičemž Rusko má Číně uskutečnění těchto investic usnadnit (*MFA* 2004b). Také na státní návštěvě ruského prezidenta *Vladimira Putina* v Číně v říjnu 2004 zmiňuje čínský premiér *Wen Tia-pao* zájem Číny zvýšit investice do průzkumu ropných a plynových polí v Rusku a výstavby infrastruktury a na podpisu smlouvy o dlouhodobé kooperaci v oblasti energetiky, jakmile to bude možné, aby mohlo dojít k novému průlomu v energetické spolupráci (*MFA* 2004c). Na schůzce obou prezidentů v Moskvě v červenci 2005 čínský prezident *Chu Ťin-tchao* mimo jiné prohlásil, že by obě země měly posílit

kooperaci při rozvoji zdrojů energie, realizovat všechny dohody, kterých bylo doposud dosaženo, rozvíjet spolupráci ve výrobě elektrické energie či optimalizovat podmínky vzájemných investic (MFA 2005a). Podobně na setkání s ruským premiérem Fradkovem Chu opět apeloval na prohloubení bilaterální spolupráce v oblasti energetiky včetně společného rozvoje ropných a plynových polí či dodávek elektrické energie (MFA 2005b).

Není možné na tomto místě uvádět podrobnosti veškerých jednání mezi čínskými a ruskými politickými představiteli. Je však třeba zmínit, že vzájemná setkání z posledních let dokonce hovoří o energetické spolupráci coby významné součásti rusko-čínského strategického partnerství. Například v červnu 2011 na setkání prezidentů v Petrohradě Chu Ťin-tchao prohlásil, že by obě země měly budovat strategické partnerství v energetice; se stejným poselstvím navštívil v září Rusko i předseda Stálého výboru Všečínského shromáždění lidových zástupců (VSLZ) Wu Pang-kuo, aby se účastnil pátého zasedání rusko-čínského výboru pro parlamentní spolupráci (MFA 2011a).

Úsilí Číny posunout spolupráci v oblasti energetiky na novou úroveň potvrzuje i snaha nastolit s Ruskem mechanismus periodického střetávání nejvyšších politických představitelů a rozšířit ho na další politické úrovně. Jako konstruktivní se i v případě otázek energetické bezpečnosti ukazují především pravidelná setkávání premiérů obou zemí a také hlav států, která mají nejdelší tradici. Hojně využívaná je i úroveň ministrů zahraničních věcí. Od roku 2006 potom probíhají i periodická setkávání parlamentních zástupců, počínaje rokem 2008 dokonce dochází k setkávání pověřených zástupců rusko-čínského dialogu o energetice na úrovni místopředsedů vlády.

Je třeba dodat, že mezi Ruskem a Čínou bylo uzavřeno i několik důležitých smluv, které přispívají k dialogu o energetických otázkách. Mezi ty nejdůležitější patří dohoda o strategickém partnerství (*Strategic partnership of equality, mutual confidence and mutual coordination for the 21st century*) z roku 1996; smlouva o přátelském sousedství a spolupráci (*China-Russia Good-neighborly Treaty of Friendship and Cooperation*) z roku 2001, v níž mimo jiné zaznívá zájem spolupracovat na projektech přeshraničních ropovodů a plynovodů a v dalších oblastech energetiky; či ukončení dlouholetých historických sporů o vzájemnou hranici uzavřením dohody o její východní části v roce 2004 (MFA 2001, 2004d).

Celkově lze konstatovat, že čínskou energetickou politiku vůči Rusku v letech 2001–2011 výrazně podpořily diplomatické aktivity nejvyšších politických představitelů a i po roce 2003 se uplatňuje intenzivní „energetická diplomacie“ Číny vůči Ruské federaci. Vyjednávání o dovozu zemního plynu z Ruska však doposud nebylo korunováno úspěchem. K uzavření konkrétních dohod nedošlo a výstavba původně plánovaných projektů vázne. Jakými zájmy tedy bylo čínské politické vedení ve vyjednávání s Ruskem vedeno?

Strategický zájem, nebo ekonomická výhodnost?

V prvé řadě je třeba zdůraznit, že se zájmy Číny a Ruska na prodeji zemního plynu prozatím neshodují. Výstavba plynovodů je geograficky předurčená a nedovoluje flexibilní změnu prodeje na jiné trhy. Nehledíc na výše zmiňované závazky Gazpromu cílené na domácí trh a export plynu do Evropy, bude společnost v případě výstavby nákladných plynovodů ze západní a východní Sibíře do Číny pravděpodobně usilovat o uzavření dlouhodobého kontraktu na odběr plynu. Přes rostoucí spotřebu zemního plynu se však Čína nemusí v současné době jevit jako spolehlivý odběratel. Vývoj poptávky je stále nejistý kvůli specifickému systému stanovení domácích cen plynu a také regulatorním opatřením, která cíleně alokují dodávky plynu prioritním zákazníkům (především domácnosti, doprava ve městech) oproti jiným opomíjeným odvětvím.

Rusko by mohlo mít zájem také o investice do zpracovatelských zařízení či distribuce na území Číny s cílem zajistit si stabilní odběry plynu. Čína je však v případě sektoru plynárenství zatím zdrženlivější v připouštění zahraničních investic. Ve veřejně dostupných zdrojích se nepodařilo dohledat informace, které by hovořily o rostoucím angažmá

ruských společností na tomto poli. Čína se patrně obává přílišné závislosti na Rusku co by dodavateli, zpracovateli i distributorovi plynu.

Peking si navíc může dovolit pozdržet dovoz plynu z Ruska minimálně do období 2015–2020. Nároky Číny na dovoz zemního plynu jsou totiž kromě potenciálních ruských zdrojů uspokojovány rostoucí domácí produkcí, importem plynu z oblasti Střední Asie, a také dovozem zkapalněného zemního plynu (LNG) do přístavů na jihovýchodním pobřeží. Co se týká domácích zdrojů, dle současných odhadů vlastní Čína cca 22 tcm (trilionů m³) zásob zemního plynu dobytých za užití současných technologií (z 56 tcm možných; viz IEA 2009: 123–128). Kromě konvenčního zemního plynu je třeba počítat také s potenciálem nekonvenčních zdrojů. IEA vyčísľuje odhadované zásoby břidličného plynu až na 134,4 tcm (IEA 2012: 14). Čína disponuje také značnými zásobami plynu sorbovaného v uhelných slojích (*coal-bed methane* – CBM) na severu a severozápadě země (provincie Šan-si a Šen-si a autonomní region Sin-ťiang), jež jsou odhadovány na cca 36–37 tcm (Fridley 2008: 12; IEA 2009: 123–128). Zpřesněný průzkum geologického podloží se promítl také do nárůstu ověřených zásob zemního plynu, které společnost BP pro rok 2012 vyčísľila na 3,1 tcm (BP 2013: 20). Přes příznivou vládní politiku se však sektor nekonvenčního plynu v Číně rozvíjí pomaleji než například v USA, Kanadě nebo Austrálii. Roli hrají jak geologické faktory a nedostatek detailních studií zemského podloží, tak otázka nákladů těžby v porovnání s nízkými domácími cenami plynu či environmentální faktory. Na počátku je rovněž výstavba sítě plynovodů, i když se výrazně posiluje interní infrastruktura (Fridley 2008: 12; Henderson 2011b: 12–13). Otázkou, která má vliv i na rusko-čínské vyjednávání o dovozu plynu, tedy zůstává, jak se Číně bude dařit dále rozvíjet domácí zdroje. Lze se domnívat, že Čína bude upřednostňovat dovoz zemního plynu ze zahraničí, pokud se jí výrazně ekonomicky nevyplatí těžít domácí zdroje. Import plynu je také vhodným způsobem, jak krátkodobě pokrýt rostoucí spotřebu (Henderson 2011b: 13). Jak ukázaly úvodní odstavce, domácí produkce je od roku 2007 k uspokojení spotřeby zemního plynu v Číně nedostatečná, a import plynu je tedy na místě.

Kromě budoucích plánů na dovoz plynu z Ruska je zde však řada jiných alternativ, především již zahájený export zemního plynu do Číny z Turkmenistánu a možnost navýšení dodávek zahrnutím exportu plynu z Uzbekistánu a Kazachstánu (viz níže); výstavba souběžného ropovodu a plynovodu z Myanmaru; a také dodávky LNG, které Čína poprvé dovezla v roce 2006 z Austrálie terminálem v provincii Kuang-tung. Čína pokračuje ve výstavbě několika nových terminálů LNG. V roce 2012 dovezla již 20 bcm zkapalněného zemního plynu (zbylý rozdíl pokryla dovozem plynu z Turkmenistánu; srovnej BP 2013: 28). Dovozy LNG do Číny nahraďá i rozvoj nekonvenčních zásob zemního plynu v USA, který vede k přesměrování dodávek LNG na evropské a asijské trhy. Jakou roli bude v poměrně diverzifikované skladbě importu plynu do Číny sehrávat Rusko, je tedy otázkou. Důvoz plynu z Ruska je pro rozvíjející se plynárenský sektor v Číně jednou z mnoha alternativ a Čína nemusí mít zájem uzavírat dohody s Ruskem, které by pro ni byly finančně nevhodné.

A právě finanční stránka je jednou z nejdůležitějších příčin dosavadního neúspěšného vyjednávání mezi Čínou a Ruskem o dodávkách zemního plynu. Strany se totiž nedokázaly shodnout na cenách odebíraného plynu. Zatímco ruský Gazprom váže cenu plynu potenciálně exportovaného do Číny na cenu, kterou dostává od svých evropských odběratelů, a tedy i na světové ceny ropy, Čína argumentuje kratší vzdáleností, kterou musí plyn z Ruska urazit na čínské hranice v porovnání s vývozem do Evropy. Zároveň se snaží vyjednat cenu, která bude konkurenční s domácí cenou jiných zdrojů, především uhlí. Výsoké ceny dováženého plynu totiž zároveň tlačí Čínu na zvýšení ceny na domácím trhu, což může mít výrazné ekonomické dopady (Danchenko – Downs – Hill 2010: 9; Henderson 2011b: 22–23; Kozyrev 2008: 230). Jak podrobně popisuje Henderson (2011b: 35–36), v roce 2008 se představy Gazpromu a CNPC rozcházely o celých 300 USD na tisíc m³ (mcm) zemního plynu. Na konci roku 2010 činil rozdíl v představách obou stran přibližně

100 USD na 1 mcm s tím, že Rusko požadovalo 350 USD a Čína nabízela 250 USD za 1 mcm plynu dovezeného na rusko-čínské hranice. Ruský návrh odpovídal ceně dováženého LNG, která byla jediná srovnatelná se ziskem Gazpromu z exportu plynu do Evropy. Nabídka Číny odpovídala ceně zemního plynu importovaného z Turkmenistánu ve výši 245 USD za 1 mcm na čínských hranicích (viz níže), tedy přibližně ve stejné geografické lokaci, kam by směřoval plynovod Altai ze západní Sibiře.

Spíše než výstavba plynovodu Altai je dle Hendersona (2011a: 37–38) řešením rozvoj naleziště Kovykta a export plynu do Číny z ruského východu. Na obou stranách by se tak mohly výrazně redukovat náklady na transport. Čínské státní ropné společnosti by pak mohly být ochotnější zaplatit vyšší cenu za plyn dovezený na rusko-čínské hranice. Nabízená cena by přitom ruské straně přinesla odpovídající profit. Je zřejmé, že by Čína přivítala i zisk výhradních práv na rozvoj a těžbu ruských nalezišť zemního plynu, které by čínským společnostem umožnily snižovat ztráty vzniklé rozdílem mezi dovozem dražšího plynu ze zahraničí a cenou plynu na domácím trhu. Dosavadní úspěchy Číny v zisku *equity stakes* na ruském území však prozatím hovoří spíše v neprospěch takového vývoje (viz níže).

Nesoulad v zájmech Číny a Ruska ohledně dovozu zemního plynu a důležitost ekonomických otázek potvrzuje i vývoj jednání mezi státními ropnými společnostmi. V roce 2004 čínská společnost CNPC s ruským Gazpromem podepsaly dohodu o strategické spolupráci, na jejímž základě měly být prozkoumány možnosti dovozu plynu do Číny. K praktické realizaci dohody měl přispívat společný „výbor pro koordinaci“. V říjnu 2009 byla mezi oběma společnostmi podepsána rámcová dohoda o podmínkách dovozu ruského plynu. Výbor pro koordinaci projednával především variantu dovozu plynu západní částí rusko-čínské hranice plánovaným plynovodem Altai (Gazprom 2010). Jednalo se rovněž o možnostech spolupráce ve zpracovatelském průmyslu. V březnu 2010 obě strany podepsaly dohodu, na jejímž základě měla být vypracována studie o proveditelnosti projektů na zpracování plynu. Obě strany založily v roce 2011 stálou pracovní skupinu k řešení technických a obchodních stránek spolupráce (Gazprom 2011). Konkrétní dohody o nákupu a prodeji ruského plynu se však doposud dosáhnout nepodařilo. Plánované termíny jejího uzavření byly několikrát odloženy.

Zdá se tedy, že ekonomické faktory hrají v tomto případě zcela zásadní roli. A to jak z pohledu čínské vlády, která nepřikládá dovozu plynu takovou strategickou důležitost jako zajištění dostatečného zahraničního importu ropy, tak z pohledu čínské CNPC, které se například právě v Turkmenistánu na rozdíl od Ruska otevírá větší prostor pro přímé zahraniční investice, zisk výhradních práv na těžbu plynu a jeho dovoz do Číny (viz níže), a tak i snížení celkových nákladů vzhledem k nízkým cenám plynu na domácím trhu. Můžeme tedy uzavřít, že ekonomické faktory a opatrnost v uskutečňování rozsáhlých investic do výstavby nezbytné infrastruktury sehrávají v případě dovozu ruského plynu větší roli než strategické zájmy Číny. Lze se však domnívat, že při změně situace může Čína začít výstavbu plynovodů z ruské Sibiře rozsáhle podporovat, a to právě finančními nástroji, podobně jako při výstavbě odbočky ropovodu ESPO (*East Siberia Pacific Ocean*) na čínské území.¹⁰

Zdrojový merkantilismus Číny, nebo nacionalizace zdrojů v Rusku?

Jakého významu tedy čínská energetická politika v Rusku nabývá? Lze ji považovat za úspěšnou? Je možné hovořit o zdrojovém merkantilismu Číny v Rusku? Jak dokládá tabulka č. 2, navzdory intenzivní energetické diplomacii jsou úspěchy čínských NOCs na zisku *equity stakes* v Rusku stále spíše zanedbatelné.

V červenci 2006 se čínské společnosti Sinopec podařilo získat první významnější podíl v ruském ropném sektoru odkoupením společnosti Udmurtněft (Rosneft 2012b). Nabídka Sinopec činila 3,5 miliardy USD oproti zadávací ceně 1 miliardy USD, čímž společnost výrazně převážila nabídky jiných zahraničních zájemců (indické ONGC či maďarské MOL) a po finanční stránce zaplatila cenu vysoko nad tržní hodnotou společnosti (Nor-

Tabulka č. 2
Dosavadní úspěchy čínských národních ropných společností v zisku equity stakes v Rusku

Společnost	Projekt	Vlastnictví	Datum	Roční produkce/ /kapacita (m/t)	Roční produkce/ /kapacita (m/b)
CNPC	Vostok Energy Ltd. (bloky Verkhneichersky a Chonsky)	49 % (51 % Rosneft)	2006	?	
Sinopec	Udmurtneft	49 % (51 % Rosneft)	2006	5,97	43,8
Sinopec	Sakhalin III. (blok Veninsky)	25,1 % (74,9 % Rosneft)	2007	?	

Zdroj: Autorka s využitím více zdrojů (CNPC 2012; Henderson 2011a: 55; Kozyrev 2008: 221; Norling 2006: 36; Rosneft 2012a; 2012b).

ling 2006: 36). Je však třeba upozornit na skutečnost, že prodej byl uskutečněn ve spolupráci se společností Rosněft, která dle dohody se Sinopec vlastní v Udmurtněftu větší podíl. Udmurtněft spravuje 24 ropných polí a disponuje cca 60 licencemi na těžbu ropy a asociovaného plynu v centrálním Rusku (Rosneft 2012b). Sinopec tak získala přístup k prokázaným zásobám společnosti ve výši 551 milionů barelů ropy a 2 bcm plynu. Společnosti se prozatím daří lámat dlouhodobý trend a zvyšovat těžbu. Produkce dosahuje úrovně 120 000 barelů ropy denně (43,8 milionu barelů ročně) a dle některých názorů se stane významným zdrojem exportu ropy z Ruska do Číny přes Kazachstán (Andrews-Speed – Dannreuther 2011: 123; Kozyrev 2008: 221, 246). Zda podíly na těžbě společnosti Sinopec putují dále do Číny, se však ve veřejných zdrojích nepodařilo dohledat. Z hlediska dovozu zemního plynu jde navíc o zanedbatelnou investici.

Rosněft a Sinopec spolupracují také na rozvoji zásob uhlovodíků na Sachalinu. Rosněft disponuje několika podíly v oblastech bohatých na zásoby ropy. Rosněft vlastní také 20% podíl na projektu Sachalin I a oproti Gazpromu, který je spíše pro export plynu terminály LNG nebo pro jeho využití na domácím trhu v regionech ruského Dálného východu, dlouhodobě podporuje plány hlavního operátora společnosti ExxonMobil na vývoz plynu plynovodem do Číny (Vassiliouk 2008: 4). Rosněft vlastní také podíl ve výši 74,9 % na licenčním bloku Veninsky projektu Sachalin III. Zbýlých 25,1 % drží společnost Sinopec. Celkové zásoby bloku jsou odhadovány na 1,2 miliardy barelů ropy a 260 bcm zemního plynu. Prozatím jsou však aktivity společnosti na rovině průzkumných vrtů (Kozyrev 2008: 221; Henderson 2011a: 55; Rosneft 2012a).

V roce 2007 pak společnost Vostok Energy Ltd., kterou založily Rosněft (51 %) a CNPC (49 %), vyhrála aukci licencí na průzkum ropy a zemního plynu ve dvou východosibiřských blocích v severním Irkutsku (Verkhneichersky a západní blok Chonsky). Zásoby uhlovodíků v bloku Chonsky-1 byly dle stránek společnosti CNPC prokázány průzkumnými vrty v roce 2010 (CNPC 2012). I zde je však případná těžba na samém počátku.

O výhradních právech Číny při dovozu ropy a zemního plynu z Ruska se tedy nedá hovořit. Dosavadní vývoj spíše svědčí o zájmu Ruska udržet si absolutní kontrolu nad

sektorem energetiky. Zatímco vláda umožňuje zahraničním investorům skupovat minoritní podíly na energetických společnostech, nelze přepokládat, že by některý ze zahraničních investorů získal v kterékoliv z nich rozhodující slovo. Rusko je rovněž obezřetné ohledně podílu zahraničních aktérů na vlastnictví a těžbě nalezišť uhlovodíků; spíše praktikuje domácí protekcionismus (viz také Blank 2006: 17). Odkoupení společnosti Udmurtneft je na jedné straně prvním důležitým počinem čínské společnosti na ruském území, například Norling (2006: 35–38) je však považuje pouze za jakýsi ústupek Ruska s cílem udržet strategické partnerství s Čínou a zvrátit slabý praktický vývoj spolupráce v oblasti energetiky. Ruský Gazprom nepřipustil čínské společnosti do rozvoje sibiřských zdrojů zemního plynu vůbec, i když je třeba brát v úvahu, že v případě plynu není tlak Číny takový jako v otázce zisku a rozvoje ropných nalezišť.

Změnu v odlišných náhledech na prodej zemního plynu do Číny lze předpokládat v případě, že se Rusko nadále neobejde bez štědrých investic čínských NOCs do rozvoje sibiřských nalezišť a výstavby nezbytné infrastruktury a že rostoucí spotřeba zemního plynu v Číně společně s nedostatkem alternativ podníti Peking tyto investice uskutečnit.

PŘÍPAD ČÍNSKO-TURKMENSKÝCH VZTAHŮ

Energetická politika Číny v Turkmenistánu

První záměry Číny využít zdroje uhlovodíků v Turkmenistánu lze datovat již do devadesátých let minulého století, do období po rozpadu SSSR. Rozhovory o výstavbě plynovodu do Číny byly zahájeny na konci roku 1992. Studie o proveditelnosti však vzhledem k délce plynovodu, nákladům na jeho výstavbu a nízkým světovým cenám ropy a zemního plynu přinesla neuspokojivé výsledky (Stern – Bradshaw 2008: 259–262). Čínská národní společnost CNPC se navíc v průběhu devadesátých let soustředila především na zvýšení a diverzifikaci zahraničního importu ropy kvůli rostoucí nedostatečnosti čínské domácí produkce, a tak byla jednání o výstavbě plynovodu odložena.

Čínsko-turkmenské vztahy však byly dlouhodobě poznamenány především osobností prezidenta Saparmurata Nijazova. Turkmenská samovláda v podobně centralizovaného autoritativního systému se silným kultem osobnosti vedla k praktickému vyčlenění země z okruhu působnosti potenciálních investorů (Boucek 2009: 156–157; Gleason 2010: 80; Hancock 2006: 68–70). Málo se vědělo o skutečných zásobách uhlovodíků a turkmenském produkčním potenciálu.

Změnu v zahraničněpolitickém směřování i investičních příležitostech v Turkmenistánu přinesla až smrt Nijazova a zahájení vlády jeho nástupce. Gurbangula Berdymuhamedov započal po svém nástupu do funkce zastupujícího (2006) a poté i nově zvoleného prezidenta (2007) s modernizací turkmenského politického i ekonomického systému. Silná role prezidenta, vliv vlády na řízení ekonomiky i na sektor energetiky však zůstávají dle mnohých zachovány včetně některých represivních rysů předchozí vlády. Personální vztahy s politickým vedením silně ovlivňují možnosti investorů vstoupit na turkmenský trh (Gleason 2010: 83–87; Marshall 2012; Ziegler 2008: 151–152). Je však možné konstatovat, že po smrti Nijazova postoupily čínsko-turkmenské vztahy na novou úroveň.

Vlažné vztahy Číny a Turkmenistánu za prezidenta Nijazova potvrzuje rozbor archivních zpráv čínského ministerstva zahraničních věcí,¹¹ které do roku 2004 nezveřejňuje téměř žádné informace o setkání nejvyšších politických představitelů obou zemí. Teprve poté se objevují význačnější informace o setkání reprezentantů na nižších úrovních politického spektra a postupně i hlav obou států. Lze však konstatovat, že Čína byla na rozdíl od jiných států výrazně shovívavější k charakteru turkmenského režimu, neboť možnost rozvoje spolupráce v oblasti energetiky, v průzkumu, produkci a zpracování uhlovodíků byla projednávána už v květnu 2005, ještě za vlády Saparmurata Nijazova, turkmenského protějšku Chu Ťin-tchaa (MFA 2005c). V dubnu 2006 se poprvé po osmi letech uskutečnila státní návštěva turkmenského prezidenta v Číně (MFA 2006). Prezidenti podepsali

společné prohlášení a několik dokumentů týkajících se vzájemné spolupráce, především obecnou dohodu na výstavbě plynovodu z Turkmenistánu do Číny. Nijazov přislíbil dodávky 30 bcm zemního plynu ročně po dobu třiceti let. Také Chu se zavázal k podpoře výstavby plynovodu, jehož dokončení bylo plánováno na rok 2009 (Boucek 2009: 165; Hancock 2006: 77).

Teprve za Berdymuhamedovovy vlády přibývá vzájemných setkání na nejvyšší politické úrovni, potvrzují se předchozí dohody o spolupráci v oblasti energetiky a závazek zbudovat plynovod do Číny. Například v červenci 2007 na pozvání Chu Ťin-tchaa navštívil Berdymuhamedov Čínu. Prezidenti se dohodli na rozšíření vzájemné spolupráce včetně sektoru energetiky a zahájení nové éry bilaterálních vztahů (MFA 2007a). S turkmenským prezidentem se setkal také čínský premiér Wen Ťia-pao, který navrhl ustanovit dlouhodobou a stabilní energetickou spolupráci (MFA 2007b). Wen Ťia-pao pak zavítal v listopadu 2007 do Ašchabadu. Šlo o první oficiální návštěvu Turkmenistánu čínským premiérem za posledních třináct let (MFA 2007c). V srpnu 2008 se zde uskutečnila také státní návštěva prezidenta Chu Ťin-tchaa. Ve společném prohlášení prezidentů se obě strany zavazují vytvářet příznivé prostředí k uspokojení realizace společných projektů či dohod a zajištění výstavby plynovodu do Číny v plánovaném termínu. Turkmenistán navštívil také čínský ministr zahraničních věcí Jang Ťie-čch', aby se přesvědčil o vývoji aktivit čínské CNPC v „projektu Amudarja“ (viz níže; srovnej CNPC 2008a). V roce 2009 na společné schůzce v New Yorku Chu Ťin-tchao mimo jiné opětovně vyjádřil připravenost Číny dokončit projekt plynovodu dle původního plánu. Turkmenický prezident pak označil plynovod za „projekt přátelství“ (MFA 2009). V listopadu 2011 při návštěvě Berdymuhamedova v Číně Chu dokonce navrhl ustanovit širokou spolupráci a dlouhodobé stabilní strategické partnerství v oblasti energetiky. Na setkání došlo k podpisu společné deklarace, několika smluv týkajících se vzájemné kooperace a také dohody o zvýšení dodávek zemního plynu do Číny (MFA 2011b). Také v roce 2010 vznikla komise pro spolupráci mezi Čínou a Turkmenistánem na úrovni místopředsedů vlád.

Na základě výše uvedeného rozboru lze potvrdit tezi, že především od roku 2006 byla čínská energetická politika vůči Turkmenistánu významně podpořena přímými diplomatickými aktivitami nejvyšších politických představitelů. Vzhledem ke krátké době intenzivnější spolupráce mezi oběma zeměmi a také skutečnosti, že Čína a Turkmenistán nesdílejí společné hranice, nebyly na diplomatické rovině vzájemných vztahů uzavřeny mezistátní smlouvy takového významu, jak tomu bylo v případě Ruska. Z hlediska spolupráce v oblasti plynárenství se však Čína v Turkmenistánu dočkala daleko větších úspěchů.

Plynovodní projekty z Turkmenistánu a zájmy čínské CNPC

Čínská energetická politika v Turkmenistánu se týkala především výstavby plynovodu přes Uzbekistán a Kazachstán do čínského západního regionu Sin-ťiang, který je nejčastěji uváděn jako *plynovod Střední Asie – Čína* (*Central Asia-China Gas Pipeline*) či *středoaasijský plynovod*. Stavba byla započata v roce 2008, provoz plynovodu byl zahájen slavnostní inaugurací už v prosinci 2009. Plynovod tvoří dvě paralelní potrubí. Linie A byla dokončena v prosinci 2009. V říjnu 2010 byla do provozu uvedena také linie B. Plánované kapacity 30 bcm již plynovod dosáhl díky zprovoznění nových kompresních stanic. Ve výstavbě je navíc linie C, která by měla navýšit kapacitu plynovodu až na 55 bcm ročně (CNPC 2013).

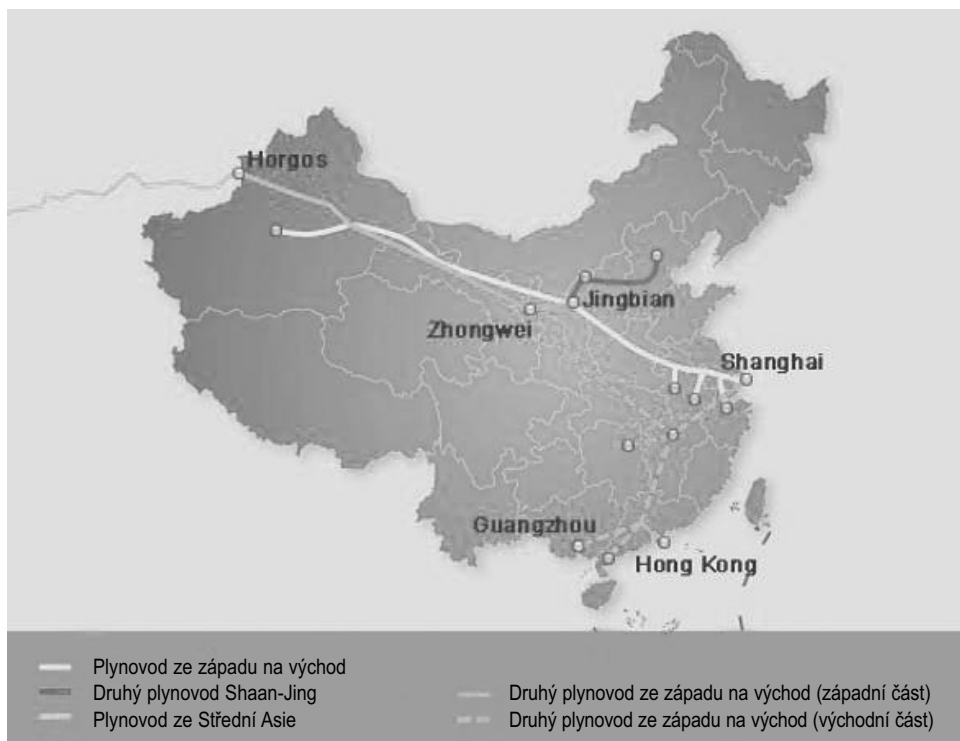
Za nejvýznamnější počín čínských NOCs v Turkmenistánu tak lze považovat dohodu (*Production Sharing Agreement – PSA*) o průzkumu a produkci plynových polí na pravém břehu řeky Amudarji (skupina plynových polí Bagtyjarlyk s odhadovaným zásobami 1,3–1,7 tcm), uzavřenou v červenci 2007 mezi CNPC a turkmenskou Státní agenturou pro správu a využití zásob uhlovodíků, respektive společností Turkmengaz, a následně smlouvy o nákupu a prodeji plynu do Číny. Na základě těchto dohod má Turkmenistán zásobovat Čínu 30 bcm zemního plynu ročně po dobu třiceti let (CNPC 2008b). PSA umožňuje

Číně participovat na rozvoji polí, která zásobují plynovod vedoucí do Číny. Mimořádný význam události dokládá skutečnost, že jde o vůbec první dohodu na rozvoj pozemního (!) naleziště, kterou Turkmenistán se zahraničním partnerem vůbec uzavřel (Boucek 2009: 166; Lanteigne 2010: 108), neboť role zahraničních společností v rozvíjení vnitrozemských nalezišť je v Turkmenistánu omezena pouze na servisní kontrakty, i když tyto společnosti mohou participovat na průzkumu a produkci podmořských polí (Cohen 2009: 113; IEA 2009: 59, 2012; Socor 2012).

CNPC se také podílí na první fázi rozvoje naleziště Jižní Jolotan. V rámci mezinárodního konsorcia, které zahrnuje společnosti ze Spojených arabských emirátů a Jižní Korey, získala kontrakt ve výši 9,74 miliardy USD. Jde však pouze o práva na provádění servisních prací.¹² Ojedinelý úspěch CNPC v podobně udělení licence na průzkum a produkci skupiny plynových polí Bagtyjarlyk se tedy v případě Jižního Jolotanu neopakoval, nicméně smlouva o provádění servisních prací i tak posouvá CNPC do popředí zájmu o rozvoj turkmenských nalezišť.

Je třeba uvést také nejnovější rámcovou dohodu uzavřenou mezi CNPC a společností Turkmengaz o zvýšení dodávek plynu z Turkmenistánu do Číny až na 65 bcm ročně. Naplnění dohody má umožnit navýšení produkce plynových polí Bagtyjarlyk a také rozvoj naleziště Jižní Jolotan (Cutler 2012; Socor 2012). Zvyšování kapacity plynovodu Střední Asie – Čína výstavbou linie C naznačuje, že CNPC s touto variantou do budoucna počítá. Je tedy možné konstatovat, že se ve sledovaném období investice čínské státní ropné společnosti CNPC doplňovaly s působením nejvyšších politických představitelů. Co konkrétně však společnost svými aktivitami sledovala?

Obrázek č. 1
Sít' plynovodů ze západu na východ Číny

Zdroj: Offshore Energy Today 2011.

V odpovědi na otázku, co vedlo CNPC k investicím v Turkmenistánu, je třeba nejprve zmínit větší otevřenost kaspického producenta vůči zahraničním investorům v porovnání s Ruskem, a tak i větší obchodní příležitosti, které se CNPC v Turkmenistánu nabízejí. Vezmeme-li v úvahu výše zmiňovanou tezi, že zisk *equity stakes* v zahraničí umožňuje čínským NOCs snižovat ztráty vzniklé rozdílem mezi nižší cenou plynu na domácím trhu a dražší cenou plynu zakoupeného ze zahraničí (Henderson 2011b: 37–38), je možnost zásobovat plynovod z Turkmenistánu do Číny z vlastních zdrojů v oblasti Amudarji velmi zajímavá. CNPC, která vlastní až 80 % domácích nalezišť zemního plynu a spravuje až 90 % plynárenských sítí, včetně velkých tratí mezi jednotlivými provinciemi (IEA 2012: 15), může mít dále zájem na diverzifikaci domácího zdrojového portfolia o středoaasijské zdroje. Jak dokládá přiložený obrázek č. 1, na plynovod z Turkmenistánu navazuje druhý plynovod napříč Čínou, který CNPC v posledních letech intenzivně buduje. Plynovod o délce 8653 km je navržen tak, aby přiváděl 30 bcm zemního plynu ročně až na jihovýchod Číny do koncových stanic v Hong Kongu a provincii Kuang-tung. Uvažuje se také o výstavbě třetího plynovodu ze západu na východ v případě, že by byly objemy plynu dováženého ze Střední Asie vyšší, než předpokládaly původní dohody s Turkmenistánem a Kazachstánem (ChinaDaily 2011; Eggington – Osumi, 2008: 22), což by nejnovější vývoj z roku 2012 potvrzoval. Většina vlastních čínských nalezišť zemního plynu se přitom nachází v centrálních částech a na západě země (v působnosti CNPC), v blízkosti plynovodu ze západu na východ jsou lokalizovány i čínské nekonvenční zásoby zemního plynu (Fridley 2008: 10–12).

Na druhé straně je výstavba několika tisíc kilometrů dlouhých plynovodů ze Střední Asie až na východočínské pobřeží mimořádně nákladná. Plynovod prochází náročným geografickým terénem a představoval výzvu pro inženýry a konstruktéry. Lze se tedy domnívat, že ve výstavbě infrastrukturních sítí ze Střední Asie do Číny hrají roli také strategické záměry čínského politického vedení a ochota vlády CNPC finančně podpořit. Ekonomiku projektu zpochybňuje také skutečnost, že dceřiná společnost CNPC PetroChina, která dováží zemní plyn ze Střední Asie, na dovozu plynu kvůli specifikům regulačního systému v Číně prodělává, přestože se CNPC angažuje v Turkmenistánu i na průzkumu a produkci plynových polí (Pirani 2012: 85–87; Reuters 2012). Jak dokládá Henderson (2011b: 27–29), v roce 2010 prodělala PetroChina celkem 3,7 miliardy RMB za 4,3 bcm obchodovaného plynu, tedy asi 130 USD na každý 1 bcm. Ke ztrátě přispěly jak vysoké transportní náklady kvůli nedostatečnému využití plynovodu v počátečních letech jeho fungování, tak nízká regulovaná cena plynu pro čínské zákazníky. Předpokládané navýšení objemů importovaného plynu může přinést společnosti další ztráty, nedojde-li k podstatným reformám regulačního systému. Lze však usuzovat, že je CNPC v případě výrazných ztrát ze strany vlády dotována, jak tomu bylo v minulosti již několikrát, a lze se proto ptát, do jaké míry využívá cílů čínského politického vedení ve svůj prospěch.

Strategický zájem, nebo ekonomická výhodnost?

Jakou roli tedy hraje turkmenský plyn v energetické bezpečnosti Číny? Dle agentury Reuters (2012) je PetroChina *pověřená* importem zemního plynu z oblasti Střední Asie s cílem pomoci čínské vládě navýšit podíl plynu na celkové primární spotřebě zdrojů energie z původních 2 % v roce 2000 až na 10 % v roce 2020 (podobně Fridley 2008: 7). Ve prospěch zemního plynu hovoří především environmentální faktory, tj. nižší dopady na životní prostředí v porovnání se spalováním uhlí, jehož spotřeba od roku 2000 strmě roste. Zemní plyn coby „zdroj energie pro 21. století“ se má stát řešením extenzivní urbanizace a katastrofálního stavu ovzduší ve velkých městech (Fridley 2008: 7, 62–63; Lanteigne 2010: 108). Výstavba „středoaasijského plynovodu“ také přispívá k upevnění pozice Číny v Kaspickém regionu, neboť počítá s účastí Uzbekistánu a Kazachstánu na jeho částečném zásobování. Je rovněž v souladu se zájmy Číny na zvyšování stability a teritoriální

integrity v západních regionech a provinciích, kudy plynovod prochází, na ekonomickém rozvoji těchto částí, a tak i na snižování rozdílů mezi západem a východem země.¹³

Lze tedy prokázat spíše strategický zájem Číny na dovozu plynu z Turkmenistánu proti faktorům ekonomickým. Ve prospěch tohoto závěru hovoří jak rychlost, s jakou byl plynovod zprovozněn, tak skutečnost, že Čína byla ochotná investovat do výstavby plynovodu ještě dříve, než byly zajištěny takové objemy plynu, které by odůvodnily ekonomické náklady jeho zbudování (Chow – Hendrix 2010: 38). Lze se také domnívat, že Čína projekt rozsáhle finančně podpořila. Například při uzavření dohody mezi prezidenty Nijazovem a Chu v roce 2006 Čína přislíbila poskytnout Turkmenistánu půjčku ve výši 25 milionů USD s nízkou úrokovou sazbou (3 %), která měla pokrýt nákup těžebního vybavení z Číny (Hancock 2006: 77). Čínská rozvojová banka pak měla v roce 2009 poskytnout státní společnosti Turkmengaz půjčku ve výši 4 miliard USD v souvislosti se záměrem rozvíjet plynové pole Jižní Jolotan (Seaman 2010: 24) a další půjčku ve výši 4,1 miliardy USD v roce 2011 (Embassy of the US 2013).¹⁴

Strategický zájem čínského politického vedení na výstavbě plynovodu z Turkmenistánu dokládá i porovnání finančních nákladů dovozu LNG a turkmenského plynu. Pro rok 2008 byla cena zemního plynu na čínských hranicích odhadována na 245 USD za 1 mcm (při cenách cca 90 USD za barel ropy; viz Henderson 2011b: 27–29; Higashi 2009: 29). Jak však dokládá Higashi (2009: 31), cena turkmenského plynu může být pro odběratele v jihovýchodních urbanizovaných částech Číny poměrně vysoká. Například pro provincii Kuang-tung (koncovou stanicí druhého plynovodu ze západu na východ Číny) vychází cenové odhady nejpříznivěji nikoliv pro turkmenský plyn, ale pro dovoz LNG z Austrálie (podobně Fridley 2008: 36). Cenu totiž výrazně zvyšuje tarif za transport přes území Číny. Ten je v případě Šanghaje a při délce 4000 km odhadován na 144 USD za 1 mcm; tarif za vzdálenost 4800 km, kterou plyn urazí po stejné trase do provincie Kuang-tung, pak na 173 USD za 1 mcm. Poplatky tak představují více než 40 % koncové ceny plynu na vstupu do Šanghaje, respektive Kuang-čou (Higashi 2009: 31). K celkovým nákladům je třeba připočítat i cenu výstavby druhého (a potažmo třetího) plynovodu napříč Čínou. I když tedy připustíme, že ani dovoz LNG není v čínských poměrech vzhledem k regulovaným domácím cenám plynu nijak levnou variantou, ekonomická výhodnost nebyla tím, čemu by čínské politické vedení při vyjednávání s Turkmenistánem primárně dávalo přednost. Podobně můžeme tvrdit, že aktivity CNPC v Turkmenistánu do značné míry sledují politické a národněbezpečnostní zájmy státu.

Zdrojový merkantilismus Číny, nebo nacionalizace zdrojů v Turkmenistánu?

Zbývá odpovědět na otázku, zda lze hovořit o zdrojovém merkantilismu Číny v Turkmenistánu. Oproti slabé účasti čínských NOCs na rozvoji ropných a plynových polí v Rusku lze uzavření dohody na průzkum a těžbu plynových polí na pravém břehu řeky Amudarji a transport vytěženého plynu do Číny považovat za jednoznačný úspěch čínské strany. V roce 2011 dovezla Čína z Turkmenistánu celkem 14,3 bcm zemního plynu (BP 2012: 28), respektive 15,86 bcm (CNPC 2013). Pro rok 2012 deklarují statistiky BP již 21,3 bcm zemního plynu, který z Turkmenistánu do Číny doputoval (BP 2013: 28). Přitom 5,5 bcm zemního plynu ročně je dodáváno čínskou CNPC na základě práva na rozvoj nalezišť Bagtiyarlik a budoucí produkci. Zbylé objemy celkového importu dodává Číně na základě dohody o nákupu a prodeji zemního plynu státní společnost Turkmengaz. V prosinci 2011 však byla rovněž zahájena výstavba druhého závodu na zpracování plynu, který má zvýšit celkovou produkci CNPC v Turkmenistánu o dalších 8 bcm až na 13 bcm ročně. To by už představovalo cca 31,5% podíl na současném importu zemního plynu do Číny (41,4 bcm) a 9% na celkové spotřebě plynu v Číně (cca 143,8 bcm). V roce 2012 uskutečnila CNPC v oblasti také několik nových objevů (BP 2013: 22–23, 28; CNPC 2013). Je tedy možné uzavřít, že Čína v Turkmenistánu strategii zdrojového

merkantilismu uplatňuje, i když se společně s rychle rostoucí spotřebou zemního plynu v Číně podíl zahraniční produkce CNPC na celkovém importu či spotřebě postupně snižuje.

Pokud by se v budoucnu CNPC podařilo významněji zapojit i do dalších fází rozvoje naleziště Jižní Jolotan, jehož odhadované zásoby jsou mnohonásobně vyšší než v případě komplexu Amudarja, podíl Číny na turkmenské produkci by ještě narostl a představoval silnou konkurenci případným investorům ze západu. Vše však závisí na tom, jak se bude investiční prostředí v Turkmenistánu dále vyvíjet, tj. zda se Číně podaří další výhradní práva na těžbu získat, či bude Turkmenistán podobně jako Rusko případem, kde se i Čína, bez ohledu na charakter své strategie, bude potýkat s obezřetnou politikou producenta vůči zahraničním investicím. I tak lze účast Číny na rozvoji naleziště Jižní Jolotan považovat za další upevnění čínsko-turkmenské energetické spolupráce, které může do budoucna předurčovat směr exportovaného plynu.

* * *

Na základě výše uvedeného rozboru je možné konstatovat, že se čínská energetická politika v letech 2001–2012 v oblasti plynárenství výrazně přibližovala strategickému přístupu k energetické bezpečnosti, respektive státocentrickému realismu. Uvedený závěr však platí především pro Turkmenistán. Co se týká Ruska, navzdory aktivní „energetické diplomacii“ nebyla Čína v oblasti plynárenství doposud příliš úspěšná. O zdrojovém merkantilismu Číny na ruském území nelze hovořit. Z hlediska výstavby plynovodů z ruské Sibíře a nákupu plynu prozatím vítězí jak na straně čínského politického vedení, tak z pohledu NOCs ekonomické faktory. Nároky Číny jsou totiž uspokojovány rostoucí domácí produkcí a diverzifikovaným importem plynu z jiných geografických oblastí. Také ruský Gazprom vývoz plynu do Číny neupřednostňuje. Strany se neshodnou na ceně vyvážení plynu. Lze tedy s opatrností tvrdit, že v případě dovozu plynu z Ruska doposud převládá tržní stránka nad strategickými zájmy Pekingu. V případě nedostatku alternativ se však čínský postoj může rychle proměňovat a vyvíjet tlak na uzavření spolupráce i za cenu značných finančních nákladů, jako v případě výstavby odbočky ropovodu ESPO (viz poznámky).

Oproti rozpačitým výsledkům v Rusku byla Čína, co se týká „zdrojového merkantilismu“, výrazně úspěšnější v Kaspickém regionu. 13 bcm ročně, které by čínská společnost CNPC plynovodem z Turkmenistánu mohla dodávat z vlastní těžby, představuje více než 31 % současného importu plynu do Číny. Lze se domnívat, že (vzhledem ke ztrátám, které společnost na dovozu plynu utrpěla) aktivity CNPC do značné míry odrážejí strategické záměry vlády. Mezi ně patří jak snaha využít plyn v oblastech s extenzivní urbanizací k zlepšování kvality ovzduší, tak zájem čínského politického vedení na stabilitě, teritoriální integritě a ekonomickém rozvoji západních regionů. Infrastrukturní projekty z Turkmenistánu rovněž posilují pozici Číny v dalších zemích Kaspického regionu.

¹ Článek vychází z poznatků autorčiny disertační práce *Čínská zahraniční energetická politika* (Koďousková 2012).

² Termín *energetická bezpečnost* je vysvětlen níže, na základě jeho rozdílného chápání v logice takzvaného *strategického a tržního* přístupu.

³ Pojem označuje část produkce, kterou si koncesionářský vlastník má právo ponechat.

⁴ Vláda i NOCs mohou odlišně vnímat důvody svého působení v zahraničí. Zatímco NOCs budou sledovat obchodní cíle (mezinárodní konkurenceschopnost, finanční zisk, diverzifikaci zdrojového portfolia, nové technologie a know-how), politické vedení bude preferovat posílení energetické bezpečnosti země. Energetickou politiku také spojuje s dosažením jiných mezinárodněpolitických cílů, národními zájmy či politickými kalkulacemi (Andrews-Speed – Liao – Dannreuther 2002: 46–53; Chen 2008: 93–94; Downs 2006: 35–40).

⁵ Druhé a třetí místo na světě v řebříčku prokázaných zásob zemního plynu náleží Íránu (33,1 tcm, respektive 15,9 %) a Kataru (25,0 tcm, respektive 12 %; viz BP 2012: 20).

⁶ Stručný rozbor *strategického a tržního* přístupu k energetické bezpečnosti je součástí úvodní kapitoly knihy *Energetická bezpečnost asijských zemí a Ruské federace* (Koďousková – Kuchyňková – Leshchenko 2012: 25–31).

- ⁷ Tato strategie měla výrazné dopady například na původní projekt ropovodu z Ruska do Číny *Angarsk-Ta-čching*, na němž se dohodly ruský Yukos a čínská společnost CNPC. Ten byl nahrazen nákladnějším dvoufázovým projektem East Siberia Pacific Ocean (ESPO), který má přepravovat ropu ze západní i východní Sibíře do terminálu poblíž ruského přístavu Nakhodka. Vlastnictví společnosti Yukos bylo přerozděleno ve prospěch vertikálně integrované ruské státní společnosti Rosněft. Hlavní role na výstavbě exportních projektů připadla státní společnosti Transněft. Na počátku roku 2011 však nakonec došlo k výstavbě odbočky ropovodu ESPO do Číny (Skovorodino–Mohe–Ta-čching; viz Kozyrev 2008: 212–213; Mommen 2007: 446–448; Øverland – Brækhus 2009: 206–208; Vassiliou 2008: 5–7).
- ⁸ Pro tento účel bylo zkoumáno přibližně 1250 archivních zpráv čínského ministerstva zahraničních věcí z let 2001–2011, které se týkaly vztahů Číny a Ruska.
- ⁹ Na setkání premiérů obou zemí v září 2004 bylo například konstatováno, že kooperace v ropném a plynárenském sektoru bude posílena; že Rusko prostuduje proveditelnost výstavby ropovodů na Dálný východ a bude aktivně zvažovat výstavbu ropovodu do Číny; či že obě strany budou usilovat o uzavření dohody týkající se zemního plynu (MFA 2004a), což lze oproti původním již konkrétním návrhům považovat za vyjádření poměrně vágního charakteru.
- ¹⁰ Výstavbu odbočky ropovodu ESPO do koncové stanice Ta-čching Čína podpořila rozsáhlými půjčkami ruským společnostem. V roce 2005 půjčila CNPC 6 miliard USD společnosti Rosněft. Ruská společnost pak mohla snáze odkoupit nejcentnější pobočku Yukosu Yugansneftegaz (9,4 miliard USD) výměnou za budoucí dodávky ropy z Ruska do Číny a potvrdit svůj status v ruském ropném průmyslu (Andrews-Speed – Dannreuther 2011: 123; Kozyrev 2008: 215, 234; Norling 2006: 33). V říjnu 2008 pak Čína přislíbila poskytnout společnosti Rosněft další půjčku ve výši 15 miliard USD a společnosti Transněft půjčku ve výši 10 miliard USD výměnou za dokončení zpožděného ropovodu z Ruska do Číny a navýšení dodávek ropy na 15 milionů tun v roce 2011. Čínské půjčky napomohly ruským společnostem uskutečnit plánované investice v době, kdy světová hospodářská recese výrazně omezila míru mezinárodních investic, a jsou považovány za hlavní stimuly zintenzivnění rusko-čínské spolupráce (Rosner 2010; podobně Seaman 2010: 20).
- ¹¹ Za účelem posouzení čínské energetické politiky bylo prozkoumáno přes 100 archivních zpráv z let 2001–2011, které se týkaly vztahů Číny a Turkmenistánu a jež vydalo čínské ministerstvo zahraničních věcí.
- ¹² Manažerem projektu zůstává státní společnost Turkmengaz na základě explicitního rozhodnutí vlády z roku 2011, že PSA nebudou udělovány na pozemní naleziště plynu (Pirani 2012: 24).
- ¹³ Plynovodem z Turkmenistánu může Čína argumentovat také ve vyjednávání o ceně dováženého plynu z Ruska. Nižší ceny, které proti čínské nabídce nabízel za turkmenský plyn ruský Gazprom, zvýšily vyjednávací potenciál Číny také v samotném Ašchabadu (Fridley 2008: 50; Kozyrev 2008).
- ¹⁴ Jak upozorňuje Pirani (2012: 2), zprovoznění jakékoliv exportní trasy z Turkmenistánu odvisí od ochoty spotřebitelského státu převzít veškerá související finanční a přepravní rizika a investovat do výstavby infrastruktury od turkmenských hranic. Čínská energetická politika byla plně v souladu s těmito požadavky.

Literatura

- Andrews-Speed, Philip – Dannreuther, Roland (2011): *China, Oil and Global Politics*. New York: Routledge.
- Andrews-Speed, Philip – Liao, Xuanli – Dannreuther, Roland (2002): *The Strategic Implications of China's Energy Needs*. New York: Oxford University Press.
- Blank, Stephen (2006): *Russo-Chinese Energy Relations: Politics in Command*. London: CMB Publishing.
- Boucek, Christopher (2009): Maintaining Gazpromistan: The politics of Turkmen gas exports. In: Moran, Daniel – Russell, James A. (eds.): *Energy Security and Global Politics*. New York: Routledge, s. 155–174.
- Cohen, Ariel (2009): Energy security in the Caspian Basin. In: Luft, Gal – Korin, Anne (eds.): *Energy Security Challenges for the 21st Century*. Santa Barbara: Praeger, s. 109–127.
- Cui, Felix (2010): Conceptual notes on energy security: Total or banal security? *Security Dialogue*, Vol. 41, No. 2, s. 123–144.
- Danchenko, Igor – Downs, Erica – Hill, Fiona (2010): *One Step Forward, Two Steps Back? The Realities of a Rising China and Implications for Russia's Energy Ambitions*. Washington: The Brookings Institution.
- Dannreuther, Roland (2003): Asian security and China's energy needs. *International Relations of the Asia-Pacific*, Vol. 3, s. 197–219.
- Downs, Erica (2006): *The Brookings foreign policy studies; energy security series: China*. Washington: The Brookings Institution.
- Downs, Erica (2010): Who's afraid of China's oil companies? In: Pascual, Carlos – Elkind, Jonathan (eds.): *Energy Security: Economics, Politics, Strategies and Implications*. Washington: Brookings Institution Press, s. 73–102.
- Eggington, Ann – Osumi, Yo (eds., 2008): *Perspectives on Caspian Oil and Gas Development*. IEA Directorate of Global Energy Dialogue.
- Fay, Kelly Susan – Reiertsen, Leland Sigve (2007): *Oil Actually – Chinese and U.S. Energy Security Policies in the Caspian Region*. University of Tromsø: Faculty of Social Science.
- Fettweis, Christopher J. (2009): No blood for oil: Why resource wars are obsolete. In: Luft, Gal – Korin, Anne (eds.): *Energy Security Challenges for the 21st Century*. Santa Barbara: Praeger, s. 66–77.
- Fridley, David (2008): Natural gas in China. In: Stern, Jonathan (ed.): *Natural Gas in Asia*. Oxford: Oxford University Press, s. 7–65.

- Gilpin, Robert (1987): *The political economy of international relations*. Princeton: Princeton University Press.
- Gilpin, Robert (2001): *Global Political Economy: Understanding the International Economic Order*. Princeton: Princeton University Press.
- Gleason, Gregory (2010): Natural gas and authoritarianism in Turkmenistan. In: Overland, Indra – Kjaernet, Heidi – Kendall-Taylor, Andrea (eds.): *Caspian Energy Policy: Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan*. New York: Routledge, s. 78–90.
- Goldthau, Andreas – Witte, Jan Martin (2009): Back to the future or forward to the past? Strengthening markets and rules for effective global energy governance. *International Affairs*, Vol. 85, No. 2, s. 373–390.
- Hancock, Kathleen J. (2006): Escaping Russia, looking to China: Turkmenistan pins hopes on China's thirst for natural gas. *China and Eurasia Forum Quarterly*, Vol. 4, No. 3, s. 67–87.
- Henderson, James (2011a): *The Strategic Implications of Russia's Eastern Oil Resources*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies.
- Henderson, James (2011b): *The Pricing Debate over Russian Gas Export to China*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies.
- Higashi, Nobuyuki (2009): Natural gas in China; market evolution and strategy. International Energy Agency, <http://www.iea.org/papers/2009/nat_gas_china.pdf>.
- Chen, Shaofeng (2008): Motivations behind China's foreign oil quest: A perspective from the Chinese government and the oil companies. *Journal of Chinese Political Science*, Vol. 13, No. 1, s. 79–104.
- Jakobson, Linda (2008): Does China have an "energy diplomacy"? Reflections on China's energy security and its international dimensions. In: Marquina, Antonio (ed.): *Energy Security, Visions from Asia and Europe*. New York: Palgrave Macmillan, s. 121–135.
- Jakobson, Linda – Zha, Daojiong (2006): China and the worldwide search for oil security. *Asia-Pacific Review*, Vol. 13, No. 2, s. 60–73.
- Klare, Michael T. (2004): *Blood and Oil: The Dangers and Consequences of America's Growing Dependency on Imported Petroleum*. New York: Metropolitan Books.
- Klare, Michael T. (2009a): Petroleum anxiety and the militarization of energy security. In: Moran, Daniel – Russell, James A. (eds.): *Energy Security and Global Politics*. New York: Routledge, s. 39–61.
- Klare, Michael T. (2009b): There will be blood: Political violence, regional warfare, and the risk of great-power conflict over contested energy sources. In: Luft, Gal – Korin, Anne (eds.): *Energy Security Challenges for the 21st Century*. Santa Barbara: Praeger, s. 44–65.
- Koďoušková, Hedvika (2012): *Čínská zahraniční energetická politika*. Nepublikovaná disertační práce. Brno: Masarykova univerzita.
- Koďoušková, Hedvika – Kuchyňková, Petra – Leshchenko, Anna (2012): *Energetická bezpečnost asijských zemí a Ruské federace*. Brno: MUNI Press.
- Kořan, Michal (2008): Jednopřípadová studie. In: Drulák, Petr (ed.): *Jak zkoumat politiku: Kvalitativní metodologie v mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 29–61.
- Kozyrev, Vitaly (2008): China's continental energy strategy: Russia and Central Asia. In: Collins, Gabriel B. – Erickson, Andrew S. – Goldstein, Lyle J. – Murray, William S.: *China's Energy Strategy: The Impact on Beijing's Maritime Policies*. Annapolis: Naval Institute Press, s. 202–251.
- Lanteigne, Marc (2010): China, energy security and central Asia diplomacy: Bilateral and multilateral approaches. In: Overland, Indra – Kjaernet, Heidi – Kendall-Taylor, Andrea (eds.): *Caspian Energy Policy: Azerbaijan, Kazakhstan and Turkmenistan*. New York: Routledge, s. 101–115.
- Leverett, Flynt (2009). Resource mercantilism and the militarization of resource management: Rising Asia and the future of American primacy in the Persian Gulf. In: Moran, Daniel – Russell, James A. (eds.): *Energy Security and Global Politics*. New York: Routledge, s. 211–242.
- Levy, Jack S. (2008): Case studies: Types, designs and logics of inference. *Conflict Management and Peace Science*, Vol. 25, No. 1, s. 1–18.
- Lieberthal, Kenneth – Herberg, Mikal (2006): China's search for energy security: Implications for U.S. policy. *The National Bureau of Asian Research*, Vol. 17, No. 1, s. 5–42.
- Luft, Gal – Korin, Anne (2009): *Energy Security Challenges for the 21st Century: A Reference Handbook*. California: Praeger.
- Mommen, André (2007): China's hunger for oil: the Russian connection. *Journal of Developing Societies*, Vol. 23, No. 4, s. 435–466.
- Norling, Nicklas (2006): Russia's energy leverage over China and the Sinopec-Rosneft deal. *China and Eurasia Forum Quarterly*, Vol. 4, No. 4, s. 31–38.
- Odell, John S. (2004): Case study methods in international political economy. In: Sprinz, Detlef, F. – Wolinsky-Nahmias, Yael (eds.): *Models, Numbers, and Cases: Methods for Studying International Relations*. USA: University of Michigan Press, s. 56–80.
- Overland, Indra – Brækhus, Kyrre Elvenes (2009): Chinese perspectives on Russian oil and gas. In: Perovic, Jeronim – Orttung, Robert W. – Wenger, Andreas (eds.): *Russian Energy Power and Foreign Relations: Implications for Conflict and Cooperation*. New York: Routledge, s. 201–222.
- Pirani, Simon (2012): *Central Asian and Caspian Gas Production and the Constraints on Export*. Oxford: Oxford Institute for Energy Studies.
- Seaman, John (2010): *Energy Security, Transnational Pipelines and China's Role in Asia*. Paris: IFRI.

- Socor, Vladimir (2012): Beijing Proposes Turkmenistan-China Gas Pipeline Through Northern Afghanistan. *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 9, No. 116.
- Stern, Jonathan – Bradshaw, Michael (2008): Russian and Central Asian Gas Supply for Asia. In: Stern, Jonathan (ed.): *Natural Gas in Asia*. Oxford: Oxford University Press, s. 220–278.
- Tunsjø, Øystein (2010): Hedging against oil dependency: New perspectives on China's energy security policy. *International Relations*, Vol. 24, No. 1, s. 25–45.
- Yergin, Daniel (2009): It's still the one. *Foreign Policy*, September/October 2009, s. 88–95.
- Yergin, Daniel (2006): Ensuring energy security. *Foreign Affairs*, Vol. 85, No. 2, s. 69–82.
- Vassiliouk, Svetlana (2008): *Japanese-Russian Energy Cooperation: Problems and Perspectives*. Greece, Rhodes: World Civilizations Forum Conference.
- Verrastro, Frank – Ladislav, Sarah (2007): Providing Energy Security in an Interdependent World. *The Washington Quarterly*, Vol. 34, No. 4, s. 95–104.
- Ziegler, Charles E. (2008): Competing for markets and influence: Asian national oil companies in Eurasia. *Asian Perspective*, Vol. 32, No. 1, s. 129–163.

Dokumenty

- BP (2012): BP statistical review of world energy. Červen 2012, <<http://www.bp.com/statisticalreview>>.
- BP (2013): BP statistical review of world energy. Červen 2013, <<http://www.bp.com/statisticalreview>>.
- CNPC (2008a): Yang Jiechi visits CNPC Amu Darya River Natural Gas Corporation, 3. 9. 2008. <<http://www.cnpc.com.cn/en/press/newsreleases/2008/9-3.htm>>.
- CNPC (2008b): CNPC and Turkmengaz State Concern sign framework agreement on expanding natural gas cooperation, 1. 9. 2008. <http://www.cnpc.com.cn/News/en/press/newsreleases/200810/20081030_C295277.shtml>.
- CNPC (2012): CNPC in Russia. <<http://www.cnpc.com.cn/en/cnpcworldwide/russia>>.
- CNPC (2013): CNPC in Turkmenistan. <<http://www.cnpc.com.cn/en/cnpcworldwide/turkmenistan>>.
- Cutler, Robert M. (2012): China lifts Turkmen gas sales. *Asia Times*, 15. 6. 2012, <http://www.atimes.com/atimes/Central_Asia/NF15Ag02.html>.
- EIA (2012): China, 4. 9. 2012. <<http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=CH>>.
- Embassy of the United States, Turkmenistan (2013): Investment Climate Statement (Turkmenistan). 15. 1. 2013, <<http://turkmenistan.usembassy.gov/ics.html>>.
- Gazprom (2010): Meeting of Joint Coordinating Committee between Gazprom and CNPC, 20. 9. 2010. <<http://www.gazprom.com/press/news/2010/september/article103324>>.
- Gazprom (2011): Gazprom and CNPC form a joint working group, 12. 4. 2011. <<http://gazprom.com/press/news/2011/april/article111228>>.
- Hydrocarbons Technology (2012): Central Asia-China Gas Pipeline, Turkmenistan to China. <<http://www.hydrocarbons-technology.com/projects/centralasiachinagasp/>>.
- ChinaDaily (2011): Turkmenistan to expand natural gas supply to China. 25. 11. 2011, <http://www.chinadaily.com.cn/business/2011-11/25/content_14159921.htm>.
- IEA (2009): *Natural gas market review 2009*. Paris: IEA Publications.
- IEA (2010): *World energy outlook 2010*. Paris: IEA Publications.
- IEA (2012): *Oil & gas security: Emergence response of IEA countries: People's Republic of China*. Paris: IEA Publications.
- Marshall, Sung In (2012): Ushering in the "Era of Happiness"? *Center for Strategic & International Studies*, 12. 3. 2012, <<http://csis.org/blog/ushering-era-happiness>>.
- ME (2003): The summary of the energy strategy of Russia for the period of up to 2020. Moskva: Ministry of Energy of the Russian Federation, <http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en.pdf>.
- MFA (2001): Treaty of Good-Neighborliness and Friendly Cooperation Between the People's Republic of China and the Russian Federation. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 24. 7. 2001, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjdt/2649/t15771.htm>>.
- MFA (2004a): China and Russia Finalize Petroleum and Natural Gas Cooperation: Russia Considers Building Oil Pipes to China. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 24. 9. 2004, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjzb/zjzg/dozys/xwlb/t162446.htm>>.
- MFA (2004b): Russia, China to Further Cooperation in Politics, Economy and Trade. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 25. 9. 2004, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/wjacfdo/t162166.htm>>.
- MFA (2004c): Premier Wen Jiabao Meets With President Vladimir Putin. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 15. 10. 2004, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjzb/zjzg/dozys/xwlb/t165905.htm>>.
- MFA (2004d): China and Russia Issue a Joint Statement. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 14. 10. 2004, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjzb/zjzg/dozys/xwlb/t165266.htm>>.
- MFA (2005a): Hu Jintao Holds Talks with Putin. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 1. 7. 2005, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/hzxcfels/t202470.htm>>.
- MFA (2005b): Hu Jintao Meets with Russian Prime Minister Mikhail Fradkov. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 2. 7. 2005, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/hzxcfels/t202465.htm>>.
- MFA (2005c): Hu Jintao Meets with Turkmen President Saparmurat Niyazov. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 9. 5. 2005, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjzb/zjzg/dozys/xwlb/t195217.htm>>.
- MFA (2006): Hu Jintao Holds talks with Turkmenian President Niyazov. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 3. 4. 2006, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjzb/zjzg/dozys/xwlb/t244430.htm>>.

ČÍNA A PLYN Z RUSKA A TURKMENISTÁNU

- MFA (2007a): Hu Jintao Holds Talks with His Turkmenistan Counterpart Berdymukhamedov. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 18. 7. 2007, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb/zzjg/dozys/xwlb/t342413.htm>>.
- MFA (2007b): Wen Jiabao Meets with Turkmenistan President. 19. 7. 2007, Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb/zzjg/dozys/xwlb/t342629.htm>>.
- MFA (2007c): Wen Jiabao Arrives in Ashgabat for Official Visit to Turkmenistan. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 4. 11. 2007, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx/t378352.htm>>.
- MFA (2009): Hu Jintao Meets with His Turkmen Counterpart Berdymukhamedov. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 22. 9. 2009, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb/zzjg/ldmzs/xwlb/t605892.htm>>.
- MFA (2011a): Chinese President Hu Jintao Holds Talks with Russian President Medvedev. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 17. 6. 2011, <http://www.fmprc.gov.cn/eng/topics/hjtcxshfh_2011/t832090.htm>.
- MFA (2011b): Hu Jintao Holds Talks with Turkmen President Berdymukhamedov. Ministry of foreign affairs of the People's Republic of China, 23. 11. 2011, <<http://www.fmprc.gov.cn/eng/wjb/zzjg/dozys/xwlb/t881804.htm>>.
- Offshore Energy Today (2011): China: Final Part of Second West-East Gas Pipeline Ready for Construction, 5. 12. 2011, <<http://www.offshoreenergytoday.com/china-final-part-of-second-west-east-gas-pipeline-ready-for-construction/>>.
- Reuters (2012): PetroChina to boost Central Asia gas imports by half. 23. 5. 2012, <<http://www.reuters.com/article/2012/05/23/energy-china-gas-idUSL4E8GN19H20120523>>.
- Rosneft (2012a): Sakhalin 3. <http://www.rosneft.com/Upstream/Exploration/russia_far_east/sakhalin-3/>.
- Rosneft (2012b): Udmurtneft. <http://www.rosneft.com/Upstream/ProductionAndDevelopment/central_russia/udmurtneft/>.
- Rosner, Kevin (2010): China scores again in energy: Russia & Central Asia. *Journal of Energy Security*, 12. 1. 2010, <http://www.ensec.org/index.php?option=com_content&view=article&id=230:china-scores-again-in-energy-russia-aamp-central-asia&catid=102:issuecontent&Itemid=355>.
- UPI (2011): Gazprom buys TNK-BP assets. 2. 3. 2011, <http://www.upi.com/Business_News/Energy-Resources/2011/03/02/Gazprom-buys-TNK-BP-asset/UPI-20071299075990/>.

Poznámka

Na tomto místě by autorka ráda poděkovala oponentům článku, především za připomínky k soudobému vývoji v Turkmenistánu. Děkuje rovněž redakci za konstruktivní komentáře.